

1 25 JAAR EMPIRISCH-JURIDISCH ONDERZOEK IN NEDERLAND

Een inleiding tot de Encyclopedie ELS

Monika Smit, Bert Marseille, Arno Akkermans, Marijke Malsch & Catrien Bijveld

ELS is het acronym van *Empirical Legal Studies*. De afkorting ELS wordt steeds vaker gebruikt als wordt bedoeld op empirisch onderzoek naar juridische fenomenen, waar we vroeger nogal eens ‘rechtssociologie’ of ‘law in action’ tegenkwamen, of in internationale literatuur termen als ‘empirical legal research’ en ‘(new) legal realism’. Maar wat is ELS eigenlijk? Is er verschil tussen deze aanduidingen of betreft het mogelijk deels overlappende velden? Aan het begin van het inleidend hoofdstuk van deze Encyclopedie zullen we daar kort op ingaan, zonder te streven naar precieze demarcatie of met pretentie van ontologische diepgang. Op het punt van algemeen aanvaarde definities en benamingen is op dit opkomende terrein sprake van een zoektocht die nog niet helemaal lijkt te zijn afgerond en waar ook wij geen einde aan zullen kunnen maken.

Met ELS wordt dat veld van studies aangeduid waar met behulp van empirische gegevens onderzoek wordt gedaan naar het recht. ELS is daarmee geen ‘discipline’ in de klassieke zin van het woord, zoals biologie, psychologie of theologie. ELS zou vooralsnog kunnen worden omschreven als een subdiscipline, of een hybride op het snijvlak van de sociale wetenschappen en het recht. Daarmee is er een duidelijke analogie met de wijze waarop de redacteurs van het eerste Nederlandstalige handboek civilologie dat – smallere – terrein definieerden: de verzameling van wetenschappen die in onderlinge samenhang de kennis vergroot van de gedragspresumpties waar het privaatrecht zich van bedient, de effecten die het privaatrecht heeft en de betekenis die deze presumpties en effecten hebben voor privaatrechtelijke beleidsvorming, regelstelling en -toepassing (Van Boom, Giesen & Verheij, 2013). Wij gebruiken hier het bijwoord ‘vooralsnog’, omdat het niet is uitgesloten dat in de toekomst de toepassing van empirische methoden zo algemeen gebruikelijk wordt voor de rechtsgeleerdheid, dat ELS een ‘gewoon’ onderdeel zal zijn geworden van de rechtsgeleerdheid. De toekomst zal het leren.

Voorbeelden van vragen die in ELS kunnen worden gesteld zijn: Heeft het nieuwe arbeidsrecht geresulteerd in meer werknemers met een vast contract? Worden vechtscheidingen sneller afgerond als een regierechtter wordt ingezet? Geeft schadevergoeding

slachtoffers van letselschade genoegdoening? Is de strafmaat voor internationale misdrijven consistent? Geven rechters lichtere straffen als de hoeveelheid bewijs minder groot is? Wat al deze vragen gemeen hebben, is dat ze (1) op empirische fenomenen gericht zijn, en (2) gericht zijn op het recht, dat wil zeggen de assumpties die ten grondslag liggen aan het recht (bijv.: schade kan met geld worden gecompenseerd), de wijze waarop het recht functioneert (zoals doorlooptijd of strafmaat), en de effecten ervan (heeft een wet de beoogde effecten?). Dat is echter nog niet helemaal genoeg voor een definitie.

Een vluchtige blik op een aantal handboeken levert ook geen eenduidige definitie op van wat ELS is, maar wel een aantal belangrijke bouwstenen. Zo definiëren Epstein en Martin (2014, p. v iii-ix) ELS tamelijk smal en zonder het noodzakelijke ingrediënt ‘empirisch’ als: ‘research carried out by law students, lawyers, judges and scholars interested in law and legal institutions’. Henster en Gasperetti (2017) definiëren ELS als de ‘(...) investigation of legally relevant facts using diverse methods and theories derived from the social sciences’, waarbij men uit het element ‘facts’ kan afleiden dat het om empirisch onderzoek gaat. Leeuw en Schmeets (2016, p. 3) stellen dat ELS ‘(...) addresses developments and actions in the “real social world” as relating to legal arrangements, either to influence this world, to facilitate it, or to legalize what has been the “usual” practice’. Ook deze auteurs geven dus aan dat het om empirisch onderzoek gaat. In het *Oxford handbook on empirical legal research* (Cane & Kritzer, 2010, p. 4) wordt ELS omschreven als: ‘(...) the systematic collection of information and its analysis according to some generally accepted method’. Deze auteurs sluiten historisch-juridisch onderzoek vanwege de aparte, idiosyncratische methodologie uit, alsook traditionele juridische analyse zoals van jurisprudentie (‘doctrinal analysis’).

Uit het vorenstaande kunnen we drie kenmerken van ELS onderscheiden. ELS is onderzoek dat:

1. vragen stelt over het recht;
2. empirische gegevens gebruikt om die vragen te beantwoorden; en
3. antwoorden geeft die juridisch relevant zijn.

Vooraf dit laatste element heeft een sterk onderscheidend vermogen. In onze ogen is het een zinvol onderscheid tussen ELS en aanpalende (sub)disciplines zoals rechtsantropologie of rechtseconomie, en mogelijk zelfs rechtssociologie. Enigszins simplificerend en chargerend gaat het er de rechtseconoom in onderzoek niet primair om meer te weten te komen over het recht, maar om economische theorieën te toetsen, en wel door te onderzoeken in hoeverre die juridische fenomenen kunnen verklaren. Hetzelfde zou men kunnen beweren over rechtssociologen of rechtsantropologen. Dit geldt evenzeer voor de criminologie, een objectdiscipline die weliswaar ook overtredingen van de wet en toepassing van die wet

onderzoekt, maar waar het primaire object van studie crimineel gedrag is. Zo gezien is criminologie geen ELS, en zelfs geen onderdeel van ELS. Het laatste kenmerk is dus wat ELS bijzonder maakt: onderzoek, met methoden om de empirie te onderzoeken, gericht op het recht, wordt pas ELS als er een *vertaling* naar het recht plaatsvindt: wat zijn de implicaties van de bevindingen voor het recht (zoals de rechtspraak of de regelgeving)?

Dat brengt ons bij het onderwerp van onderzoek bij ELS. Want wat voor soort generieke vragen worden in ELS gesteld? Diverse indelingen zijn mogelijk. Zo zouden we eenvoudig kunnen stellen dat ELS ziet op strafrecht, civiel recht, bestuursrecht en internationaal recht. Aangezien ELS echter beoogt empirische aspecten van het recht te onderzoeken, lijkt het zinvoller een indeling te kiezen aan de hand van het soort empirische vragen. We volgen hier Bijleveld (2020), en onderscheiden de volgende drie pijlers binnen ELS.

Binnen de eerste pijler vinden we onderzoek naar de *assumpties* waarop het recht is gestoeld. Voorbeelden zijn de in het privaatrecht ingebakken assumptie dat leed met geld gecompenseerd kan worden, of de assumptie in het strafrecht dat zwaardere straffen afschrikwekkend zijn ('deterrence'). In de tweede pijler vinden we onderzoek naar de wijze waarop dat recht in de praktijk *functioneert*. Vragen die we hier tegenkomen gaan bijvoorbeeld over doorlooptijden van rechterlijke procedures, maar kunnen ook gaan over opvattingen van advocaten, of over de toegang tot het recht. In de derde pijler vinden we onderzoek naar de *effecten* van het recht. Een wet wordt bijvoorbeeld aangenomen om mensenhandel te bestrijden. Maar doet die wet dat ook? Of zijn er (mogelijk zelfs ongewenste) neveneffecten?

Het zij duidelijk dat de pijlers communiceren. Zo is het lastig voorstelbaar dat een wet effectief is als het schort aan de assumpties. En het is ook moeilijk voorstelbaar dat die wet effectief kan zijn als de implementatie rammelt. Zo kan de vraag naar *deterrence* zowel binnen pijler 1 als pijler 3 onderzocht worden. In die zin vormen de drie pijlers volgens Bijleveld een 'trias'.

Terwijl rechtssociologie en rechtseconomie al langer beoefend worden, is ELS een relatief jong vakgebied, dat zich de afgelopen jaren in een groeiende belangstelling kon verheugen. Er werden ELS-conferenties georganiseerd, er verschenen themanummers bij tijdschriften, er werden en worden diverse handboeken gepubliceerd, er werd een *summer course* over ELS-methoden aan de Vrije Universiteit gegeven en er werd een eerste landelijke ELS-onderzoeksdag georganiseerd door het Platform ELS. De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) initieerde de Nationale Stimuleringsactie Empirical Legal Studies, waarover een landelijke stuurgroep rapport uitbracht (Elbers, Malsch, Van der Laan, Akkermans & Bijleveld, 2018a). De Raad voor de rechtspraak, de Directie Wet-

geving van het ministerie van Justitie en Veiligheid, het parket-generaal en het Studiecencentrum Rechtspleging onderschreven in dit rapport het belang van ELS. De route ‘Tussen conflict en coöperatie’ van de Nationale Wetenschapsagenda (NWA) benoemde ELS nadrukkelijk als speerpunt. ELS is een van de belangrijkste speerpunten in het Sectorplan Rechtsgeleerdheid, dat loopt tot 2025. Vijf van de negen juridische faculteiten hebben zich aan het speerpunt ELS geëngageerd, en ook de overige juridische faculteiten nemen inmiddels deel aan het Platform ELS. Er worden in Nederland de komende jaren ettelijke miljoenen in ELS geïnvesteerd.

Tegen deze achtergrond leek het ons nuttig om een overzicht samen te stellen, voor Nederland, van wat er in Nederland de afgelopen 25 jaar al aan onderzoek verricht is. Een overzicht als een basis om op te bouwen en aan te refereren, een ijkpunt voor de jaren hierna. We deden een oproep en benaderden gericht potentiële auteurs. Bijdragen werden blind gereviewed.

Twee jaar later ligt de Nederlandse ELS-encyclopedie er. We hebben auteurs gevraagd in hun bijdragen drie dingen te doen. Allereerst om kort het rechtsgebied te beschrijven waar hun hoofdstuk over gaat. In de tweede plaats om te beschrijven welk empirisch-juridisch onderzoek de afgelopen 25 jaar op dat terrein in Nederland is verricht en wat de belangrijkste bevindingen daarvan zijn. Bij de beschrijving van het onderzoek zou niet alleen aandacht moeten worden besteed aan de uitkomsten van het onderzoek, maar ook aan de gehanteerde onderzoeksmethode(n). En ook de vraag naar de implicaties van het onderzoek voor de rechtspraktijk zou aan de orde moeten komen. Als derde hebben we de auteurs gevraagd aan het eind van hun bijdrage vragen te formuleren waarop toekomstig empirisch-juridisch onderzoek op het deelterrein dat zij hebben behandeld, zich zou moeten richten.

Een klassiek onderscheid in het recht is dat tussen privaatrecht en publiekrecht. Binnen het publiekrecht wordt traditioneel onderscheiden tussen het strafrecht enerzijds en het staats- en bestuursrecht anderzijds. Naast onderwerpen die bij een van die drie deelgebieden zijn onder te brengen, zijn er ook onderwerpen die voor het hele recht van betekenis zijn. Zodoende kwamen we voor de indeling van de Encyclopedie tot een vierdeling: algemene onderwerpen, civiel recht, strafrecht en bestuursrecht. Voor elk van die vier deelgebieden hadden we ongeveer tien onderwerpen vastgesteld waar we auteurs bij hebben gezocht. Omdat in de call die we aan de start van het project hebben laten uitgaan auteurs werden uitgenodigd suggesties te doen voor onderwerpen, zijn daarnaast ook bijdragen opgenomen over onderwerpen die bij de redactie aanvankelijk niet heel scherp op het netvlies stonden, maar die voor de Encyclopedie een waardevolle aanvulling vormen. Het vinden van auteurs lukte soms zonder enige moeite, soms na enig zoeken, soms na wat langer zoeken en in een aantal gevallen uiteindelijk niet.

Wat zien we als we de in totaal 34 hoofdstukken bekijken? Wat valt op?

Het eerste wat opvalt is dat de auteurs hun bijdragen op verschillende manieren hebben ingedeeld. Velen kozen voor een indeling naar voor de hand liggende inhoudelijk thema's binnen het behandelde rechtsgebied. Zo behandelt bijvoorbeeld Hermans (hoofdstuk 15) bij het onderwerp 'massaclaims' eerst onderzoek over de verschillende buitengerechtelijke en gerechtelijke procedures waarin collectief herstel tot stand komt, en daarna het onderzoek over behoeften en ervaringen van benadeelden bij de afwikkeling van massaschade. Ook een indeling naar thema's waarop empirisch onderzoek beschikbaar is, kwam veel voor. Een voorbeeld biedt Ter Voert (hoofdstuk 6), die achtereenvolgens ingaat op trends in de aard en omvang van de advocatuur, toegang tot advocaten, gevolgen van veranderingen in de regulering van de beroepsgroep en de kwaliteit van de dienstverlening. Een ander voorbeeld biedt de bijdrage van Böcker, Minderhoud en Terlouw (hoofdstuk 23), die achtereenvolgens actoren, uitbesteding van controle, in- en uitsluiting van vreemdelingen, Europese migratiewetgeving en migratierecht van onderop behandelen. Weer anderen volgen een chronologische indeling, zoals Boone (hoofdstuk 32), die onderzoek binnen drie fasen van de strafrechtspleging behandelt: de fase voor de zitting, strafoplegging en de tenuitvoerlegging van de straf. Een enkeling koos voor een indeling op basis van maatschappelijke ontwikkelingen, zoals Verhoeven en Stevens (hoofdstuk 25): vragen die voortkwamen uit discussie over advocaten bij verhoor; of zoals Simon Thomas (hoofdstuk 16), die koos voor een indeling op basis van de opdrachtgever/initiatiefnemer van onderzoek.

Maar ook in andere opzichten valt de heterogeniteit in bijdragen op. We zien verschillende onderzoekstradities, verschillende foci in de bijdragen, verschillen in de mate waarin men puur beschrijft of de bevindingen ook theoretisch inkadert, en een verschillende hoeveelheid empirisch onderzoek die wordt gepresenteerd. Dit hangt samen met verschillen in breedte van het juridische veld dat beschreven wordt – van een heel rechtsgebied tot een smal deelgebied of deelaspect – en met de hoeveelheid beschikbaar onderzoek. Ook zien we dat in langs elkaar schurkende rechtsgebieden soms dezelfde literatuur aan bod komt, bijvoorbeeld waar het gaat om bijstand bij het verhoor (hoofdstuk 25) en om kinderrechten (hoofdstuk 4). Voor een deel is die heterogeniteit en soms overlap misschien op het conto van de redacteuren te schrijven. We hebben de auteurs vrijgelaten in hun keuze voor de opzet van hun bijdrage. De reden was dat nu eenmaal zowel de aard van de behandelde onderwerpen als de omvang en inhoud van het beschikbare empirisch onderzoek verschilt per onderwerp – terwijl opvallend genoeg soms op kleinere gebieden al erg veel onderzoek is verricht. We merken op dat de meeste bijdragen aan de Encyclopedie in de loop van 2019 zijn geschreven en dat er sindsdien onderzoeken kunnen zijn verschenen en andere belangrijke ontwikkelingen kunnen zijn geweest die dus niet zijn meegenomen.

Hadden we achteraf gezien strakker moeten zijn in onze eisen, in het format dat we de auteurs oplegden? Misschien. Zo hebben we niet van de auteurs geëist alle onderzoek op hun gebied te vermelden, waardoor het niet mogelijk is op basis van de bijdragen een kwantitatief overzicht van ELS-onderzoek in Nederland te maken. Maar als we wel hadden gevraagd om een compleet beeld, dan waren sommige bijdragen, door de breedte van het behandelde terrein en het vele beschikbare onderzoek, noodgedwongen veel langer geweest. En als we wel een strak format hadden gehanteerd, dan hadden we de auteurs waarschijnlijk in een keurslijf gedwongen dat het voor hen veel moeilijker had gemaakt om van hun bijdrage de boeiende, goed leesbare verhalen te maken die het nu zijn geworden. Dan hadden we waarschijnlijk ook de realiteit gemist van een veld dat in ontwikkeling is, en waar op sommige gebieden de eerste tenen in het empirische water worden gestoken, terwijl op andere gebieden men er met de vleugelslag doorheen klieft.

In veel rechtsgebieden zien we dat het onderzoek vooral op gang is gekomen door praktijkvragen, en daarmee niet zozeer dogmatisch geïnspireerd is. De rol van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) en de Raad voor de rechtspraak is, zo lijkt het, daarbij van niet te onderschatten belang geweest. Veel van de vragen die vanuit deze instanties werden gesteld, zagen op de werking van het recht – en het zijn deze praktijkvragen die ELS op allerlei deelgebieden in beweging hebben gezet. Veel onderzoek kwam als ‘verplicht nummer’, door een toezegging gedaan aan de Kamer of als wettelijke verplichting bij de inwerkingtreding van een nieuwe wet. Er lijkt, zoals sommige auteurs stellen of impliceren, tot nu toe weinig ‘theoretische’ belangstelling voor ELS-vragen (zie bijv. Van Dijck en Festjens (hoofdstuk 9) over onderzoek op het terrein van het aansprakelijkheidsrecht). Ook in deze Encyclopedie zijn veel bijdragen beschrijvend, en structureerden slechts een paar auteurs hun bijdrage aan de hand van onderliggende theoretische kernvragen. We zagen overigens meer theorie waar het direct om gedrag van justitiabelen gaat: de klagende burger, de bijstandstrekker, het slachtoffer. In sommige rechtsgebieden is het al meer gemeengoed om in empirisch onderzoek het functioneren van het rechtsstelsel in verband te brengen met theoretische noties, zoals over gedrag van mensen.

De Nederlandse criminologie heeft overigens ook een ontwikkeling doorgemaakt van beschrijvend in de vroege jaren naar verklarend onderzoek in de meer recente jaren. En dat is precies de beweging die we hier zien. Men zou mogelijk zelfs kunnen stellen dat de juridische discipline in een overgangsfase is, want terwijl ELS vaak werd getriggerd door externe partijen, neemt inmiddels de wetenschappelijke, theoretische en dogmatische nieuwgierigheid naar de empirie van het recht ook binnen de rechtswetenschap toe. Die transitie is bijvoorbeeld te zien aan het feit dat in bepaalde rechtsgebieden empirische vragen nu wel worden gesteld, en in sommige gebieden zelfs vrijwel standaard. In het aansprakelijkheidsrecht zijn er bijvoorbeeld weinig wetenschapsbeoefenaars meer te vinden

die geen empirische vragen stellen en geen empirisch onderzoek doen. Theorie komt daar achteraan, en, in het kielzog van de vertaling van de bevindingen voor het recht, hernieuwde dogmatische nieuwsgierigheid.

Dat gezegd hebbend, lijkt het erop of veel onderzoek nog op relatieve ‘eilandjes’ verricht wordt, met soms onderzoekers uit verschillende disciplines die hetzelfde onderwerp, los van elkaar, bestuderen. Een enkele auteur spreekt de wens uit dat er meer cumulatie van bevindingen zou zijn (bijv. Wever, auteur van hoofdstuk 17). Dat zal op een aantal en overkoepelende punten goed mogelijk zijn, zo blijkt ook uit deze Encyclopedie. Om een voorbeeld te geven: meerdere auteurs concluderen dat nogal wat assumpties die aan het recht ten grondslag liggen, in de empirie niet blijken te kloppen (bijv. dat boetes zouden leiden tot meer normconform gedrag, dat letselschade ‘goed gemaakt’ zou kunnen worden met financiële tegemoetkoming). Hetgeen zich ook vertaalt in het feit dat de uitwerking, het effect van wetten nogal eens anders – en vooral: geringer – blijkt dan verwacht: de bijdragen overziend stuurt het recht het gedrag van normadressanten vaak minder dan wordt aangenomen. We zien dat synthese van bevindingen over onderzoeken dus algemene conclusies oplevert die wetenschappelijk, ook dogmatisch, uiterst relevant zijn.

Methodologisch zijn de besproken studies verschillend, al naar gelang de aard van de onderzoeksvraag en ook vaak de disciplinaire achtergrond van (co)auteurs. We zien veel interviews, gebruik van vragenlijsten, en een enkele experimentele opzet. Een niet nadrukkelijk benoemd probleem is dat in veel onderzoek een ‘dark figure’ of, in methodologische termen, ‘selectie’ speelt: vaak is het praktisch niet mogelijk om de rechtssubjecten die *niet* bezwaar of beroep hebben aangetekend, die *geen* procedure hebben aangespannen, te bevragen. Zo zien we dus vaak een selectie: van mensen die ontevreden zijn, van mensen die wel weten hoe bezwaar aan te tekenen, die wel het geld en de energie hebben om te procederen (al heeft men zich voor een aantal onderzoeken hard ingespannen om toch een tipje van deze sluier op te lichten, bijv. door steekproeven uit de bevolking te bevragen). Een ander methodologisch probleem is dat, zoals door enkele auteurs is aangestipt, in empirisch onderzoek naar recht en rechtstoepassing respondenten belang kunnen hebben om bepaalde uitspraken wel of juist niet te doen: mogelijk zullen zij dus niet het achterste van hun tong laten zien in onderzoek, of zelfs zaken overdrijven.

Met deze Encyclopedie werd gestart in een tijd dat het Sectorplan Rechtsgeleerdheid nog geschreven moest worden. Dat sectorplan zal een nadere boost aan ELS in Nederland geven. We verwachten dat in een volgende editie van deze Encyclopedie veel meer empirisch onderzoek besproken zal kunnen worden, en ook over gebieden die hier nog niet of onvoldoende aan bod komen. We missen namelijk nogal wat deelgebieden: aanbestedingsrecht (een belangrijk gebied: in 2018 was met overheidsaanbestedingen een bedrag van 73

miljard euro, bijna 10% van het bbp, gemoeid; Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, 2018), goederenrecht, belastingrecht, en ook nog wel wat onderwerpen (met als meest pregnante mogelijk ICT en AI). Maar ook op de (deel)gebieden die al wel besproken worden in deze Encyclopedie, is er volgens de auteurs nog wel wat werk aan de winkel.

We hebben de auteurs gevraagd aan het eind van hun bijdrage te vermelden op welke thema's toekomstig onderzoek zich zou moeten richten. Het totaal van hun suggesties overziend, valt allereerst op dat er nog onverminderd grote behoefte bestaat aan meer kennis over het functioneren van het recht in de praktijk. In deze Encyclopedie ELS is weliswaar al heel veel kennis daarover te vinden, maar veel auteurs constateren dat er over het functioneren van het rechtsgebied dat zij in hun bijdrage behandelen ook nog heel veel onbekend is. Zeker de helft van de auteurs pleit voor meer beschrijvend onderzoek naar de werking van het recht in de praktijk om bestaande kennislacunes op te vullen. Een andere reden om te pleiten voor meer van dit soort onderzoek is dat met het blijvend monitoren van de praktijk veranderingen in de werking van het recht kunnen worden waargenomen (zie de bijdragen van Böcker, Minderhoud en Terlouw (hoofdstuk 23), Giesen (hoofdstuk 13) en Ter Voert (hoofdstukken 6 en 8)). Naast de roep om meer beschrijvend onderzoek wordt ook gepleit voor meer onderzoek naar factoren die de werking van het recht kunnen verklaren (Hermans (hoofdstuk 15) en Simon Thomas (hoofdstuk 16)), voor onderzoek naar effecten van bestaande rechtsregels (Antokolskaia en Schrama (hoofdstuk 12), Hebly en Lindenbergh (hoofdstuk 30), Malsch (hoofdstuk 28) en De Jager en Pavillon (hoofdstuk 11)) en voor onderzoek naar de effecten van veranderingen in regelgeving die op stapel staan (Giesen (hoofdstuk 13)). Daarnaast wordt gevraagd om onderzoek naar de invloed van informatietechnologie op het functioneren van het recht (Oomen (hoofdstuk 3), Ter Voert (hoofdstukken 6 en 8) en Verstappen (hoofdstuk 7)). Daarbij merken Niemeijer en Klein Haarhuis (hoofdstuk 2) op dat ontwikkelingen betreffende big data en kunstmatige intelligentie ook (de methodiek van) ELS ingrijpend zullen veranderen. In de bijdragen over geschilbeslechtsprocedures valt op dat wordt gepleit voor meer onderzoek naar de toegang tot procedures (Hertogh (hoofdstuk 19), het (non-)gebruik van procedures (Marseille (hoofdstuk 18), Outhuijse (hoofdstuk 24), Ter Voert (hoofdstukken 6 en 8) en Tollenaar (hoofdstuk 21)), factoren die bepalend zijn voor de beslissingen die in die procedures worden genomen (Van Dijck en Festjens (hoofdstuk 9) en Stevens (hoofdstuk 26)) en het perspectief van de gebruikers van de procedure (Boone (hoofdstuk 32) en Marseille (hoofdstuk 18)). Opvallend is dat weinig wordt gepleit voor onderzoek met een steviger theoretische fundering. Ook pleidooien voor meer aandacht voor onderzoeksmethoden zijn schaars, zij het wel heel waardevol. Zo pleit zowel Tollenaar (hoofdstuk 21) als Wever (hoofdstuk 17) voor meer onderzoek waarin wordt voortgebouwd op resultaten van eerder onderzoek. Tollenaar pleit daarnaast voor pluriformiteit van methoden, Wever voor replicatie van eerder verricht onderzoek. Waardevol is ook de

suggestie van Malsch (hoofdstuk 28) om meer onderzoek te doen naar factoren die bepalen of onderzoeksresultaten die meerwaarde kunnen hebben voor de praktijk van de rechtsbeoefening, door de praktijk wel of juist niet worden opgepikt.

De 34 bijdragen in deze Encyclopedie overziend, concluderen wij dat ELS een rijk, boeiend en bloeiend onderzoeksterrein is. ELS is belangrijk, niet alleen wetenschappelijk, maar ook maatschappelijk. Ook al vinden we in de diverse hoofdstukken regelmatig aanwijzingen dat door wetgever of politiek niet altijd veel wordt gedaan met empirische bevindingen, dat de maatschappij behoefte heeft aan empirisch-juridische kennis lijkt buiten kijf te staan. ELS kan ervoor zorgen dat besluitvorming in ieder geval evidence-informed is: ELS is here to stay.

Wij denken dat het raadzaam is om dat toekomstige onderzoek ook nadrukkelijk op syntheses of meta-analyses te richten: systematische inventarisaties van wat er over een onderwerp bekend is. Op een aantal rechtsgebieden wordt er echter nog weinig gepubliceerd in via internet toegankelijke media of in bij zoekmachines aangesloten tijdschriften: een quickscan van een toevallig gekozen aantal hoofdstukken liet zien dat slechts de helft van de daar aangehaalde publicaties via zoekmachines vindbaar was. Systematische inventarisaties waarbij in de zoektochten ook ‘gesneeuwbal’ wordt en auteurs actief benaderd worden om bij niet makkelijk vindbare publicaties te komen, zouden het aanwezige corpus helpen ontsluiten. Ze kunnen betrokkenen snel en goed informeren over de stand van zaken op een bepaald rechtsgebied, zodat de veelheid aan informatie behapbaar wordt en de kans op ‘cherry picking’ (uitsluitend gebruikmaken van wat aansluit bij de al aanwezige eigen voorkeur) wordt beperkt. Het zou ook onderzoekers helpen die nu mogelijk vanwege publicatiedruk en de tijd die gestoken moet worden in civiel effect minder makkelijk het aanwezige materiaal tot zich kunnen nemen. Een andere manier om dat te bewerkstelligen is door kronieken ‘ELS’ in inhoudelijke tijdschriften op te nemen: zo wordt de bekendheid vergroot van onderzoek dat soms ver buiten de eigen kring wordt gepubliceerd maar wel relevant is, zoals onderzoek door het Sociaal Cultureel Planbureau of het Centraal Bureau voor de Statistiek. Door vaker gebruik te maken van ‘peerreview’ krijgt onderzoek op indirecte wijze ook meer bekendheid, via de aangezochte reviewers. Het is te verwachten dat resultaten van ELS-onderzoek steeds vanzelfsprekender in het juridische onderwijs aan bod komen, zeker nu er, al dan niet in het kader van het Sectorplan Rechtsgeleerdheid, op nagenoeg alle universiteiten en hogescholen hoogleraren en lectoren zijn aangesteld die zich met de empirische bestudering van het recht bezighouden.

Wat we vooral hopen is dat meer en meer juristen plezier krijgen in het kennismaken van en het doen van empirisch-juridisch onderzoek, en dat de ontdekkingen die daarmee

MONIKA SMIT, BERT MARSEILLE, ARNO AKKERMANS, MARIJKE MALSCH &
CATRIEN BIJLEVELD

worden gedaan de rechtsgeleerde discipline zullen verrijken. Zoals een hoogleraar ELS recent tegen een jurist zei: ‘Met ELS hebben jullie goud in handen.’

LITERATUUR

Bijleveld, C.C.J.H. (2020). *Research methods for Empirical Legal Studies*. Den Haag: Boom juridisch.

Boom, W.H. van, Giesen, I., & Verheij, A.J. (2013). *Capita Civilologie: Handboek empirie en privaatrecht*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Cane, P., & Kritzer, H.M. (2010). *The Oxford handbook of empirical legal research*. Oxford: Oxford University Press.

Elbers, N., Malsch, M., Laan, P. van der, Akkermans, A.J. & Bijleveld, C.C.J.H. (2018a). Empirisch-juridisch onderzoek in Nederland: Bespiegelingen over de stand van zaken in de rechtswetenschap, het juridisch onderwijs en de rechtspraak. *Recht der Werkelijkheid*, 39, 30-42.

Elbers, N., Malsch, M., Laan, P. van der, Akkermans, A.J., & Bijleveld, C. (2018). *Nationale Stimuleringsactie Empirical Legal Studies*. Amsterdam: NSCR.

Epstein, L., & Martin, A.D. (2014). *An introduction to empirical legal research*. Oxford: Oxford University Press.

Henster, D.R., & Gasperetti, M.A. (2017). The role of empirical legal studies in legal scholarship, legal education and policy-making: A U.S. perspective. In R. van Gestel, H.-W. Micklitz, & E.L. Rubin (Eds.), *Rethinking legal scholarship: A transatlantic dialogue* (p. 450-475). New York: Cambridge University Press.

Leeuw, F.L., & Schmeets, H. (2016). *Empirical legal research: A guidance book for lawyers, legislators and regulators*. Cheltenham: Elgar Publishing.

Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (2018). *Procurement monitoring report of the Netherlands*. Den Haag: Ministerie van Economische Zaken en Klimaat.